

193
BNA

Γ. ΒΑΣΤΟΣ

ΣΟΚΡΑΤΗΣ

ΕΙΡΩΝΕΥΤΗΣ ΚΑΙ ΗΘΙΚΟΣ ΦΙΛΟΣΟΦΟΣ

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ
ΠΑΥΛΟΣ ΚΑΛΛΙΤΑΣ

ΠΡΟΛΕΓΟΜΕΝΑ - ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ ΜΕΤΑΦΡΑΣΗΣ
ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΝΕΧΑΜΑΣ
ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΤΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΚΑΙ ΤΗΣ ΣΥΓΚΡΙΤΙΚΗΣ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑΣ
ΣΤΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΤΟΥ PRINCETON

ΤΡΙΤΗ ΕΚΔΟΣΗ

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΑ

ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ ΤΗΣ «ΕΣΤΙΑΣ»
Ι. Α. ΚΟΝΝΑΡΟΥ & ΣΙΑΣ Α. Ε.
ΑΘΗΝΑ 2000

Στόν *Ἐλάτωνα Ἰππία* ὁ Πλάτων ἐπιλέγει νά μᾶς παρουσιάσει τόν Σωκράτη σέ μιὰ καυρίαση σύγχυσης καί προβληματισμοῦ. Ἐπειδή δέν κατορθώνει νά διακρίνει πῶς μιὰ περιγραφή τῆς ἠθικῆς ἀρετῆς ὡς δύναμις ἢ τέχνη εἶναι ἑλλειπής, δεδομένου ὅτι, ἂν ἦταν μόνον αὐτό, θά μπορούσε κανεὶς νά τή χρησιμοποιήσει εἴτε γιά καλούς εἴτε γιά κακοῦς σκοπούς, ξεχειλιέται καί συμπαραίνει, ὁσοῦντοσε ἐπιστακτικά,¹³⁸ ὅτι αὐτός πού χρησιμοποιεῖ αὐτή τή δύναμη ἐκούσια γιά κακοῦς σκοπούς πρέπει νά εἶναι καλύτερος ἀνθρώπος. "Ὅταν δοῦμε σέ ποιό σημεῖο καί γιά ποιό λόγο ἡ ἀνάληψή του αὐτή εἶναι ἐσφαλμένη, καί πῶς τό ἐσφαλμένο συμπέρασμα στό ὅποιο τόν ὀδηγεῖ δέν πείθει τόν συνομιλητή του, ἀλλ' οὔτε κἀν αὐτόν τόν ἴδιο, θά καταλάβουμε καλύτερα τή δύσκολη θέση στήν ὁποία βρίσκεται, καί θά εἰμαστε λιγότερο διατεθειμένοι νά στηριχτοῦμε ὡς ἀπατηλό διαλογισμό κἀν πού στήν πραγματικότητα εἶναι σαφῶς ἠμολογημένη ἀμηχανία.

6.1

ΤΟ ΔΑΙΜΟΝΙΟΝ ΤΟΥ ΣΟΚΡΑΤΗ¹³⁹

Την πρώτη φορά πού τό μνημονεύει στήν *Ἀπολογία* (31C), ὁ Σωκράτης ἀναφέρεται σ' αὐτό ὡς «κἀν τὸ θεϊκό καί δαιμονικό» (*θεῖον τι καί δαιμόνιον*), ἐνῶ ἀλλοῦ συχνά ἀπλῶς ὡς *τό δαιμόνιον*. Στὴ δεύτερη περίπτωση ἡ λέξη *δαιμόνιον* εἶναι «κατ' ἐλαφιν οὐσιαστικοποιημένη» (Riddell, 1867:102), ἔνα ἐπιθετο πού συνοδεύεται ἀπὸ μιὰ σημασιολογική τρύπα, ὅπου πρέπει νά ἐννοηθεῖ ἔνα οὐσιαστικό καθὼς μᾶς ὑπενημίξει ὁ Burnet στὴ σημείωσή του στὸν *Εὐθύφ.* 3B5, «στὰ Ἑλληνικά τῆς κλασσικῆς περιόδου δέν ὑφίσταται τό οὐσιαστικό *δαιμόνιον*» καί ἡ τακτική χρήση τῆς λέξης μέ αὐτὸν τόν τρόπο «ἐμφανίζεται γιά πρώτη φορά στὴ μετάφραση τῶν Ἑβδομήκοντα, ὅπου πρόκειται σαφῶς γιά ὑποκοριστικό *τοῦ δαίμων* καί ὄχι γιά τό οὐδέτερο *τοῦ δαιμόνιος*»¹⁴⁰

κανείς *Ἰππ.* 511D-512B), πού εἶναι ἀκριβῶς αὐτό πού ὁ Σωκράτης πιστεύει ὅτι ἐξοφλεῖται ἢ ἀρετή (βλ. λ.χ. *Ἰππ.* 507B-C7 [εἰσπαρτίζεται ὡς T22 σὺν κερ. 8]).

138. Ἐχει συχνά ἐπισημανθεῖ ἡ διευκρίνιση πού εἰσαγάγει στό 376B-6. "Ἐπομένως, Ἰππία, κεῖνος πού κάνει ἐκούσια λαθεσμένα αἰσχρά καί ἀδίκαι πράγματα, ἂν ὁ πᾶρχει ἔτετοιο ἀνθρώπος, δέν εἶναι ἄλλος ἀπὸ τὸν ἀρετό».

139. Πρβ. κερ. 6, σ. 254.

140. Μᾶς ὑπενημίξει ἐπίσης ὅτι τό *δαιμόνιον* τοῦ Σωκράτη οὐδέποτε ἀποκαλεῖται *δαίμων*, ἀν καί ἡ ἀντιλήψη γιά τούς *δαίμονες* ὡς φύλακες ἀγγέλους ἦταν ἀρετέα διαδεδομένη» (ὁ.π.).

2
Συνεπῶς πρέπει στὸν Πλάτωνα νά διαβάσουμε τὴ λέξη ὡς συντηρησι τῆς φράσης τὴν ὁποία βρισκόμαστε πλῆρη στήν *Πολ.* 496C, τὸ *δαιμόνιον σημεῖον*, καθὼς ἐπίσης στὸν *Εὐθύφ.* 272E, τὸ *εἰσὸς σημεῖον τὸ δαιμόνιον* (= τὸ *εἰσὸς δαιμόνιον σημεῖον*; πρβλ. *Φῶν.* 242B3).¹⁴¹ Ὅπως παρατήρησε ὁ Zeller (1883:82, σσημ. 5), στὸν Πλάτωνα ἡ χρήση τῆς λέξης *δαιμόνιον* ὡς οὐσιαστικοῦ γιά νά γίνει ἀναφορά σέ κάποια θεότητα, περιορίζεται στὸς κατηγόρους τοῦ Σωκράτη· εἶναι αὐτοὶ πού ἀντιλαμβάνονται τὴν ἐκφραση *ἄλλα δαιμόνια κἀν* ὡς ἀναφερόμενη στὶς καινοῦργες θεότητες, τίς ὁποῖες κατὰ τὴ γνώμη τους εἰσήγαγε ὁ Σωκράτης στὴ θέση τῶν θεῶν τῆς πόλης. Ἐξίσου σημαντικὴ εἶναι ἡ ἐνωλακτικὴ χρήση ἐκ μέρους τοῦ Σωκράτη ἐκφράσεων στὶς ὁποῖες ἡ λέξη *δαιμόνιον* δέν ἐμφανίζεται καθόλου, ἀλλὰ ἀντικαθίσταται ἀπὸ φράσεις στὶς ὁποῖες ὁ λαουργικός ὅρος εἶναι τὸ *σημεῖον*: εἴτε σκέτο ('*Ἀπολ.* 41D6), εἴτε ὡς τὸ *τοῦ θεοῦ σημεῖον* ('*Ἀπολ.* 40B1) ἢ τὸ *εἰσὸς σημεῖον* ('*Ἀπολ.* 40CE). Παρουσιάζεται στὸν Σωκράτη μέ τὴ μορφή μιᾶς «φανῆς»: «ἀπὸ τὴν παιδική μου ἡλικία εἶχα τό ἐξῆς: μοῦ παρουσιάζεται μιὰ φωνή, καί ὅταν μοῦ ἐρχεται, πάντοτε μέ ἀποτρέπει ἀπὸ αὐτό πού εἶμαι ἐτοιμος νά κάνω, ποτέ δέν μέ προτρέπει.» ('*Ἀπολ.* 31D)

Τοῦτο δέν εἶναι καθόλου σαφές στὴ χρήση τῆς λέξης ἀπὸ τὸν Ξενοφῶντα. Δέν εἶναι προφανές ὅτι ὁ Marchant κάνει λάθος ὅταν μεταφράζει τὸ *δαιμόνιον σημεῖον* στὰ ἄπομν. 1.1.4 ὡς «the deity gave a sign». Ἡ διαφορά ἀπὸ τὸν Πλάτωνα δέν εἶναι τόσο ἔντρον ὥστε νά ἀπαίρει αὐτὴ τὴ μετάφραση. Θά μπορούσαμε ἐπίσης νά διαβάσουμε τὴ φράση του ὡς «τὸ θεϊκό [*σημεῖον*] σήμανε» ἂν τό κάναμε ὁμως, ἡ ἐπαναληπτικότητα πού θά προέκυπτε θά μᾶς ὀδηγοῦσε στὴ σκέψη ὅτι ἡ ἀνάγνωση τῆς φράσης ἀπὸ τὸν Marchant εἶναι πῶς πιθανὸ νά εἶναι σωστή. Ἐν πάση περιπτώσει, μιὰ οὐσιαστικὴ διαφορά ἀπὸ τὸν Πλάτωνα εἶναι ὅτι στὸν Ξενοφῶντα τὸ *δαιμόνιον* κάνει πολὺ περισσότερές, καί διαφορετικοῦ εἶδους δουλειές ἀπ' ὅσες κάνει στὸν Πλάτωνα. Στὸν Ξενοφῶντα οἱ ὑπαγορεύσεις του πρὸς τὸν Σωκράτη δέν περιορίζονται στήν ἀποτροπὴ του· τὸ δίνουν καί θετικὲς προτροπές καί, πράγμα πού εἶναι ἀκόμη πῶς αξιοπρόσεκτο, τὸ *δαιμόνιον* λατρεύει ὡς ὑπηρέσια πλῆροφοριῶν πού ὁ Σωκράτης μπορεῖ νά τὴν χρησιμοποιήσει ὥστε νά ἀπεδείξει ἀκόμη καί τρία πρόσωπα: «διδόν συμβουλὰς ἐκ τῶν προτέρων (*προφητεύει*) πολλοὺς ἀπὸ τούς συντρόφους του νά κάνουν τό ἔνα καί νά μὴν κάνουν τό ἄλλο, σύμφωνα μέ τίς προειδοποιήσεις τοῦ δαιμονίου»

141. Δέν ὑπάρχει τεκμηρίωση ἀπὸ τὰ κείμενα γιά τὴν ἄνομη (Edmunds, 1983:211 et passim) ὅτι στὸν Πλάτωνα τὸ *δαιμόνιον* ἀποτρέφει συντηρησι γιά «τὸ θεϊκό πρᾶγμα».

(του *δαμόνιου προσημαίνοντος*): «σοι ἀκολουθοῦσαν τῇ συμβουλῇ του ἀφελούσαν, ἐνῶ σοι ὄχι τό μετάνουωσαν» (ὁ.π.).

Ἡ χρησιμοποίηση αὐτῆ τοῦ *δαμόνιου* ὡς μέσου γιά ὑπερφυσικές προγνώσεις δέν συναντᾶται ποτέ στον Πλάτωνα, ὡπως παρουσιάζεται ἐπιταλῆμμένα στον *Ξενοφῶνα*, τόσο στό *Ἀπομνημονεύματα* (1.1.4-5, πού ἀναφέρθηκε ἐν μέρει προηγουμένως) ὅσο καί στην *Ἀπολογία Σωκράτους* 13, ὅπου τοποθετεῖται στό ἴδιο ἐπίπεδο μέ τίς προβλέψεις τῶν μάντεων, καί τίθεται καί πάλι στην ὑπηρεσία τῶν φίλων τοῦ Σωκράτη («ἔχω ἀναγγεῖλαι σέ πολλούς ἀπό τοῦς φίλους μου τίς συμβουλές πού μοῦ ἔχει δώσει ὁ θεός [σχετικά μέ τά μέλλοντα] καί ποτέ δέν ἀποδείχτηκαν λανθασμένες»)¹⁴² Βρίσκουμε τό *δαμόνιον* νά λειτουργεῖ μ' αὐτόν τόν τρόπο καί πάλι στον ψευδο-Πλάτωνικό *Θεάγη*, ὅπου ἡ ἀντιμετώπιση του ὡς αὐτοδυναμῆς θεϊκῆς ἐντότητας καθίσταται ἐκδηλῆ. Ὁ νεαρός *Θεάγη* μιλάει γι' αὐτό ὡς μιά κανονική θεότητα, τήν ὅποια θά ἐπηρεαζέ νά «ἐξευμενίσουν»¹⁴³ μέ προσευχές καί θυσιές, καθώς καί μέ κάθε ἄλλο μέσον τοῦ ὀρίζουν οἱ μάντιες. Ὁ πατέρας τοῦ νέου ἐπιδοκιμάζει τήν πρόταση καί ὁ Σωκράτης συγκρατεῖται: «ἀν σός φαίνεται πῶς ἔτσι πρέπει νά κάνουμε, ὡς τό κάνουμε» (131Α). Ἡ νοσορροπία τοῦ συγγραφέα αὐτοῦ τῶν παρῆχενου ἔργου φανερῶνται ἀπό τό γεγονός ὅτι ὑποτίθεται πῶς ἕνας νέος ἀνθρώπος θά βελτιωνόταν ἠθικά ἀπό τό γεγονός καί μόνο ὅτι θά βρισκόταν στό ἴδιο στίρι μέ τόν Σωκράτη καί «πολύ περισσότερο ἂν καθόταν κοντά στον Σωκράτη, καί πῶς τοῦ ἄν' ὄλα ἂν καθόταν στό πλευρό του Σωκράτη, ἀκουμπώντας τον» (130Ε).

Ἐφόσον ἀφῆσθαι κατά μέρος τόν *Θεάγη* (ὡς μνημεῖο ἀπλῶς τῆς μαροσιότητος στην ὁποία μπορούσαν νά φάσσουν ὀρισμένοι ἀπό τοῦς πῶς δεισιδαίμονες ὁπαδούς τοῦ Σωκράτη μετά τόν θάνατό του), ἡ ἐπιλογῆ πηγῶν πλῆροφροσησ πού ἔχουμε στη διάθεσή μας περιορίζεται ἀνάμεσα στον Πλάτωνα καί τόν *Ξενοφῶνα*. Καί ἂν δεχτοῦμε ὅτι σ' αὐτῇ τήν περίπτωση, ὅπως ἔγινε καί μέ τίς ἄλλες πού ἐπισημάναμε προηγουμένως στό Κεφάλαιο 3 καί πού θά ἐπισημανθοῦν στό παρόν Κεφάλαιο,¹⁴⁴ καθώς καί στην πρόσθετη σημείωση 7.1, πρέπει νά προτιμήσουμε τῇ

142. Γιά τῇ διαφορά στον τρόπο πού ἀντιμετωπίζει τό *δαμόνιον* ὁ Σωκράτης σέ ἀντίθεση μέ αὐτόν τοῦ Πλάτωνα βλ. Maier, 1913:456-7: «Στόν Πλάτωνα τό *δαμόνιον* δέν ἔχει ἀκόμη ἀποκτήσει τόν μυστικό χαρακτήρα πού τοῦ ἀποδίδει ὁ *Ξενοφῶν*.»

143. *παραινυθίσθαι*. Ἡ ἀντίληψη κατὰ τήν ὁποία ἕνα θεϊκό ὄν θά ἐπηρεαζέ (ἢ θά μπορούσε) νά «ἐξευμενίσθαι» μέσθ λαμπροῦσ καί τελετουργιῶν τίς ὁποῖες ὑποδεικνύουν οἱ μάντιες θά ἦταν ἀπό μόνη τῆς ἀρετῆ γιά νά δείξει τῇ μή γνησιότητα τοῦ *Θεάγη*, ἀκόμη καί ἂν δέν ἄνηρχαν ἄλλοι λόγοι γιά νά τήν ὑποτιθεῖσθε.

144. Στίς πρόσθετες σημειώσεις 6.3, 6.4 καί 6.5.

μαρτυρία τοῦ πρώτου ὡς αὐτῆν τοῦ πῶς ἀξιοπιστοῦ μάρτυρα, τότε τό πρώτο πρῶγμα πού πρέπει νά κάνουμε γιά νά φτάσουμε στό βάθος αὐτοῦ τοῦ πῶς παρῆχενου χαρακτοριστικοῦ τῆς συμπεριφορῆς τοῦ Σωκράτη εἶναι νά παρακολοθησομε τίς συνέπειες τῆς μοναδικῆς του ἐπιδεικτικότητας ὅσον ἀφορᾶ ὀρισμένες νοητικές καταστάσεις, τίς ὁποῖες θεωρεῖ ὡς σημάδια ἀπό τόν θεό. Βλέπει *ἀρετῆ* σ' αὐτό τῶ σημάδια ἀποκαλύψει μέ τήν κυριολεκτικῇ σημασία τῆς λέξεως, δηλ. «γνώση πού φανερῶνται στον ἄνθρωπο ἀπό θεϊκή ἢ ὑπερφυσική παρέμβαση»¹⁴⁵ Γιά νά ἰσχύει κατὰ τέτοιο θά ἔπρεπε νά θεωρεῖ πῶς ὁ θεός τῶ παρεῖχε ὄχι μόνον (α) τό σημάδι, τοῦ ὁποῖου τό παραστατικό περιεχόμενο εἶναι ἀμέσως σαφές, ἀλλά ἐπίσης (β) τῇν ὀρθῇ ἐρμηνεία τοῦ σημαδίου, ἡ ὁποία δέν εἶναι ἀμέσως σαφῆς, καί μπορεί νά εἶναι ἐξαιρετικά προβληματική. Εἶναι ἀρεκτά σαφές ἀπό τῶ κείμενα πού διαθέτουμε πῶς ὁ Σωκράτης δέχεται πῶς τό (α) ἀληθεύει. Ὁχι ὅμως ὅτι πιστεῖται ἐπίσης πῶς ἀληθεύει τό (β): δέν ὑπάρχει οὔτε ἕνα Πλάτωνικό χωρίο ὅπου ὁ Σωκράτης νά λέει ἢ νά ὑπονοεῖ ὅτι ὁ θεός τῶν κάνει ὄχι μόνον νά ἀκοῦει «τῇ φωνῇ» ἀλλά ἐπίσης νά διακρίνει τήν ὀρθῇ ἐρμηνεία τοῦ μνηνυματοῦ τῆς.¹⁴⁶ Ὅπως ἔχω ἐπισημάνει πῶς πάνω (σελ. 255), στην ἀντιστοιχῇ περίπτωση τοῦ προφητικοῦ ὄνειρου του, ὁ Σωκράτης ἀναγνωρίζει ρητά πῶς ἡ ἐρμηνεία πού ἐφαρμόζει στό ἐπιφανειακό περιεχόμενο ἕνος ὑπερφυσικοῦ σημείου σέ μιά δεδομένη χρονική στιγμή εἶναι δυνατόν, σέ μιά μεταγενέστερη στιγμή, νά χρειάζεται ἀναθεώρηση, καί συνεπῶς ἀποδέχεται τήν πιθανότητα νά ἔδωσθε, κατὰ τήν προηγούμενη χρονική στιγμή, λανθασμένη ἐρμηνεία στό μῆνυμά του. Δέν ὑπάρχει κανένας λόγος νά ὑποθέσουμε πῶς τῶ πρῶγματα θά ἦσαν διαφορετικά στην περίπτωση τοῦ *δαμόνιου*. Αὐτό πού τῶν μεταδίδει ἡ φωνῇ εἶναι ἕνα μῆνυμα. Γιά νά δώσει τήν ὀρθῇ ἐρμηνεία σ' αὐτό τό μῆνυμα πρέπει νά βασιστεῖ ἀποκλειστικά καί μόνον

145. Ἐβδ, ὅπως καί στη σημ. 65 τοῦ κεφ. 6, παραθέτω τόν ὀρισμό πού δίνει γιά τῇ λέξη τό *QED*.

146. Ἄν οἱ Brickhouse & Smith εἶχαν ἐπισημάνει σωστά αὐτῇ τήν καίρια διαφορά μεταξύ (α) καί (β), ἴσως ἀπέσπυναν νά διατυπώσουν τήν ἴσχυρη ὅτι «ὑπάρχουν ὀρισμένες θηκικές ἀλήθειες οἱ ὁποῖες εἶναι ἀμετακίνητες καί βέβαια προσιτές [στον Σωκράτη]», μέσω τοῦ *δαμόνιου* (1989:241 et Passim). Τό σημάδια εἶναι παρό. Ὁ Zeller (1883:86) λ.χ. ὑποστήριξε ὅτι «ὁ Σωκράτης εἶχε ἐσωτερικῇ συνείδηση θεϊκῶν ἀποκαλύψεων» καί στη συνέχεια ἐπέχει τῇ συνείδηση αὐτῇ ὡς «τῇ γενική μορφή τῆν ὁποία ἔκρινε στην προσωπική συνείδηση τοῦ Σωκράτη ἕνα ζήτηρό, ἀλλά ἀδίσταστο ἀπό τῆς ὀρθότητος ὀρισμένων προλέξεων» (ὁ.π. 95), παραρρηχόμενος τό ἔδογμα γιά τῇ γνωσιακῇ σημασία πού θά εἶχαν αὐτές οἱ συνείδηστικῆς καταστάσεις γιά κάποιον ὁ ὁποῖος τίς θεωροῦσε πραγματικά ὡς «θεϊκές ἀποκαλύψεις».

στις δικές του, επιδεκτικές σφάλματος, ανθρώπινες δυνατότητες.

"Αν επανεξετάσουμε τὰ χωρία εκείνα του Πλάτωνα τῶν ὁποίων τὰ συμφοραδόμεια παρέχουν ἀρκετές πληροφορίες ὥστε νὰ μπορούμε νὰ ποῦμε τι ἔχει στὸν νοῦ του ὁ Σωκράτης, ὅταν λέει ὅτι *δὲν* εἶναι ὑποδεδίξις ἀπὸ τὸ *δαίμονιον*, βρίσκουμε ὅτι ἀνήκουν σὲ δύο κατηγορίες:

(Α) Ὁ Σωκράτης ἔχει ἀνεξάρτητους λόγους ὥστε νὰ ἀποδεχτῆ αὐτὸ πού ἡ φωνὴ τοῦ λέει νὰ κάνει ἢ νὰ πιστέψει — λόγους οἱ ὁποῖοι θὰ ἔπαρκουσιν γιὰ νὰ τὸν πείσουν γιὰ τὴν ὀρθότητα τῆς συγκεκριμένης πράξης ἢ πίστης, ἔστω καὶ ἂν δὲν ἠπῆρχε τὸ σημάδι αὐτό.

(Β) Ὁ Σωκράτης ἔχει μιὰ «αἰσθησιον» — μιὰν ἰσχυρὴ διασθητικὴ ἐντύπωση — πῶς μιὰ ὀρισμένη πίστη ἢ πράξις εἶναι ὀρθή· χωρὶς νὰ εἶναι σὲ θέση, στὴ δεδομένη στιγμῇ, νὰ διατυπώσει τοὺς λόγους του γι' αὐτό.

* Ὅπως τὰ χωρία πού ἀνήκουν στὴν κατηγορία (Α):

(Α) 1. *Ἄπολ.* 31C-32A. Τὸ *δαίμονιον* πάντοτε ἀντιτίθετο στὴ συμμετοχὴ του στὴν πολιτικὴ. Ὁ ἴδιος λέει ὅτι «πιστεύει πῶς κάνει πολὺ καλὰ πού ἀντιτίθεται» (*ποικιλῶς γε μοι δοκεῖ ἐναντιοδιδόναι*), διότι ἂν εἶχε μπεῖ στὴν πολιτικὴ ἀπὸ παιδιὰ, «θὰ εἶχε χάσει πρὶν ἀπὸ καιρὸ δίχως νὰ ἀφελῆσει οὔτε [τοὺς Ἀθηναίους] οὔτε τὸν ἑαυτὸ του». Ἡ συνείδησις ὅτι ἡ συμμετοχὴ του στὴν πολιτικὴ δὲν ἦταν πιθανὸ νὰ ἀφελῆσει τοὺς Ἀθηναίους, ἐνῶ παρᾶλλα ἦταν σχεδὸν βέβαιο πῶς θὰ ἀπέφερε τὴν καταστροφὴ τοῦ ἴδιου ἀποτέλους, ἀσφαλῶς, ἔπαρκή λόγο γιὰ νὰ μείνει μακριὰ ἀπὸ τὴν πολιτικὴ, ἀνεξάρτητα ἀπ' ὅ,τιδήποτε τυχὸν εἶχε μακροῦσι σχετικά μὲ τὸ ζήτημα ἀπὸ τὸ *δαίμονιον*.

(Α) 2. *Ἄπολ.* 40A-C. Ἡ σιγὴ τοῦ *δαίμονιου* — τὸ γεγονός ὅτι δὲν ἐξέφραζε ἀντίθεση στὴ γραμμὴ ὑπεράσπισής που ἀκολοῦθησε στὴ δικὴ του — ἀποτελεῖ, καθὼς λέει, γι' αὐτὸν *μέγα τεκμήριον*.¹⁴⁷ πῶς τίποτε κακὸ δὲν πρόκειται νὰ τοῦ συμβεῖ ὡς ἀποτέλεσμα τοῦ θανάτου στὸν ὁποῖο ἔχει καταδικαστεῖ. Ἀλλὰ τὸ ὅτι ὁ θάνατος δὲν εἶναι κακὸ τὸ στηρίζει σὲ λογικὲς βάσεις, οἱ ὁποῖες εἶναι ἐντελῶς ἀνεξάρτητες ἀπὸ τὴν παρεμ-

147. Ἡ λέξη *τεκμήριον* μεταφράζεται ὡς «indication» ἀπὸ τὸν Allen καὶ ὡς «inimination» ἀπὸ τὸν Jowett. Ἀποδίδεται συχνά ὡς «proof» σὲ μεταφράσεις τῆς περικοπῆς (πρὸ πρόσφατα ἀπὸ τοὺς Brinkhouse & Smith, 1989:237πρ.). Ὅμως τὸ ἀντίστοιχο τοῦ «proof» στὰ ἀρχαῖα Ἑλληνικά θὰ ἦταν *ἀπόδειξις*. Καμία ἐπιμηνεία τοῦ κειμένου αὐτοῦ βάζει τὴς ὁποῖας ὁ Σωκράτης θὰ ἀποκαμύζε «ἀπόδειξις» (proof) γιὰ ὅ,τιδήποτε ἀπὸ τὴ σιωπὴ τοῦ *δαίμονιου* δὲν θὰ μπορούσε νὰ δικαιολογηθεῖ ἀπὸ τὴ χρῆσις ἐδῶ τῆς λέξεως *τεκμήριον*.

βάσει τοῦ *δαίμονιου*. Ἰδιότρο τὸ κάνει στὸ 29A, ὅπου τὸ *δαίμονιον* δὲν ἔχει ἀκόμη εἰσαχθεῖ στὸν λόγο του, καθὼς ἐπίσης, πρὶ διεξοδικά, στὸ 40C-41C, μιὰ περικοπὴ πού τὴν εἰσάγει λέγοντας «ἄς σκεφτοῦμε (*ἐπινοήσωμεν*) τὸ ζήτημα ὡς ἑξῆς.» Ἔστω καὶ ἂν δὲν ἠπῆρχε ἡ θεϊκὴ συμβουλή, ὁ Σωκράτης θὰ εἶχε καὶ πάλι τὴν λογικὰ θεμελιωμένη πεποίθησις ὅτι ὁ θάνατος δὲν εἶναι κακὸ.

(Α) 3. *Ἄπολ.* 28E, σὲ συνδυασμὸ μὲ τὸ 33C. Τὸ *δαίμονιον* δὲν κατονομάζεται σὲ κανένα ἀπὸ τὰ δύο χωρία. Στὸ πρῶτο ὁ Σωκράτης λέει ὅτι «ὁ θεὸς μοῦ ἔδωσε, καθὼς ὑπέθετα καὶ πιστεύω, ἐντολή πῶς ἔπρεπε νὰ ζῶ φιλοσοφώντας, ἐξετάζοντας τὸν ἑαυτὸ μου καὶ τοὺς ἄλλους.» Δίχως νὰ προσδιορίξει μὲ ποιο μέσο τοῦ δόθηκε ἡ ἐντολή. Στὸ δεύτερο λέει πῶς «ὅπως ἐγὼ νομίζω,¹⁴⁸ μοῦ εἶχε δοθεῖ ἐντολή ἀπὸ τὸν θεὸ μέσω μαντείων καὶ ὄνειρων, καὶ μὲ ὅπουλον ἄλλο τρόπο ἡ θεϊκὴ μοῖρα ἔδωσε ποτὲ ἐντολή σὲ ἄνθρωπο νὰ κάνει κάτι.» — τὸ ἔτσι εἶναι ἀρκετὰ γενικό, ὥστε νὰ μὴς ἐπιτρέψει νὰ συναγάγουμε πῶς «ἡ ἐντολή» ὑποστηρίχθηκε ἀπὸ τὸ *δαίμονιον* ex silentio, χωρὶς νὰ διατυπωθεῖ ἀπὸ τὴ «φωνή» του (πράγμα πού θὰ ἐρχόταν σὲ ἀντίθεση μὲ τὴ δήλωσις πού γίνεται κατόπιν, ὅτι «ἡ φωνὴ πάντοτε ἀποτρέπει, ποτὲ δὲν προτρέπει»). Δὲν χρειάζεται ὑποστήριξη τοῦ ὅτι ἡ ἐκ μέρους τοῦ Σωκράτη ἀσκηση τῆς φιλοσοφίας ἔχει λογικὲς βάσεις. Ἀπὸ αὐτὲς θὰ μπορούσε νὰ συμπεράνει πῶς, ἐφόσον ὁ θεὸς εἶναι αὐτὸς πού εἶναι (ὅτι θεῶν γιὰ τοὺς Ἀθηναίους τὸ καλύτερο πού μπορεί νὰ ἐπιτευχθεῖ μὲ ἀνθρώπινα μέσα), καὶ ἐφόσον ὁ Σωκράτης εἶναι αὐτὸς πού εἶναι (προικισμένος μὲ μοναδικὴ ἱκανότητα νὰ καταδειξοῖ στους συνανθρώπους του τὴν ὑπέρτατη σπουδαιότητα τοῦ νὰ ἐπιδιώκει κανεὶς τὴν ἠθικὴ τελειότητα), ἡ ἀσκηση τῆς φιλοσοφίας ἦταν ἡ καλύτερη ὑπηρεσία πού μπορούσε νὰ προσφέρει στὸν θεὸ.

* Ὅπως τώρα τὰ χωρία πού ἀνήκουν στὴν κατηγορία (Β):

(Β) 1. *Θεαί.* 151A. Ὅταν ὀρισμένοι παλαιοὶ του σύντροφοι, πού ἔχουν ἀπολακρυνθεῖ ἀπ' αὐτὸν, ἐπιστρέφουν καὶ τὸν παρακαλοῦν νὰ τοὺς ξαναδεχτῆ στὸν κύκλο του, «τὸ *δαίμονιον* πού μοῦ παρουσιάζεται μοῦ τὸ ἀπαντρεῖ γιὰ μερικούς, ἀλλὰ τὸ ἐπιτρέπει γιὰ ἄλλους, καὶ αὐτοὶ εἶναι πού σημεῖωνουν πρόδοο.» Ἐδῶ ὁ Σωκράτης σταματᾷ ἀπὸ τὸ νὰ κάνει κάτι «δίχως νὰ μπορεῖ (κατὰ τὴ στιγμὴ εκείνη) νὰ ἐξηγήσει στὸν ἑαυτὸ

148. Οἱ λέξεις πού ὑπογραμμίζω ἐδῶ καὶ στὸ προηγούμενο παρῆγμα τονίζουν τὸν ὑποκειμενικὸ χαρακτῆρα τῆς ἐπιμηνείας τὴν ὁποία ἀποδίδει στὰ ὑπερφυσικά σημεῖα πού ἀναφέρει.

του τό λογικό και συναισθηματικό κίνητρο που τὸν ἀπέτρηνε» (Campbell, 1861: ad loc.) Ἐνεργεῖ, ὅπως ὄλοι μας ἐνεργοῦμε συγγνά στη ζωὴ μας, μὲ βάση μιὰ «διατάθιση» — χωρὶς νὰ μπορούσε ἐκείνη τῆ στιγμή ἢ ἐκθέσουμε τοὺς λόγους, οἱ ὅποιοι πάντως φαίνονται παρ' ὅλα αὐτὰ ἀρκετὰ πειστικοὶ ὥστε νὰ δικαιολογοῦν τὴν ἐνέργεια.

(B) 2. *Εἰθδ.* 272E. Βρισκόταν καθισμένος μόνος του στὴν παλαιστρα καὶ ἦταν ἔτοιμος νὰ σηκωθεί, ὅταν «τὸ συναισθημένο θεϊκὸ σημάδι» τὸν σταμάτησε, κι ἔτσι κάθησε πάλι. Ἐνήργησε μὲ βάση μιὰν ἀπλή «διατάθιση» πῶς ἦταν καλύτερα νὰ κάτσει γιὰ λίγο ἀκόμα, καὶ ἔτσι κι ἔκανε.

(B) 3. *Φδρ.* 242B-C. «Καθὼς ἐπρόκειτο νὰ περάσω τὸν ποταμὸ, τὸ συναισθημένο θεϊκὸ σημάδι μοῦ παρουσιάστηκε — πάντοτε ὅποτε παρουσιάζεται μὲ συγκεκριτὰ ἀπὸ τοῦ νὰ κάνω αὐτὸ που ἐτοιμάζομαι νὰ κάνω — καὶ μοῦ φάνηκε πῶς ἄκουσα μιὰ φωνή, ἡ ὁποία δὲν μὲ ἀφῆνε νὰ προχωρήσω ποσοτὸ νὰ κάνω κάποια πράξη ἐξιδίαισης γιὰ κάποια προσβολὴ μου πρὸς τὸν θεό.» Ἐδῶ ὁ Σωκράτης ἔχει συγκεκριμένους λόγους νὰ προβεῖ στὴν ἐξιδίαιση γι' αὐτὴ τὴν προσβολή. Τοὺς ἐκθέτει στὴ συνέχεια: εἶχε μιλήσει μὲ ἀσέβεια γιὰ τὸν ἔρωτα στὸν πρῶτο του εἶχαν αὐτοῖς ἀποσαφηνιστεῖ στὸ μυαλό του, καὶ ἦσαν ἀκόμα λιγότερο ἀποσαφηνισμένοι νωρίτερα, τὴν ὥρα που ἀναγγέλαε τὸν πρῶτο του ἐκείνο λόγο, ὅταν «κάτι μαρτυκόν» (242C7) «τὸν ἐνοχολήσεν». Ἡ μαρτυρία καὶ τὸ *δαιμόνιον* ἀναφέρονται ὡς ἐξήγηση γιὰ τὸν διαταγμὸ του νὰ ἀναχωρήσει πρὶν νὰ ἐξιδιάσει στὸν θεό γιὰ τὸν ἀσεβὴ πρῶτο του λόγο σχετικὰ μὲ τὸν ἔρωτα — ἔναν διαταγμὸ που ἦταν ἐπιμιμνος, ἀλλὰ βρῆκε τὴ λογικὴ του ἐξήγηση μόνον ἐκ τῶν ὑστέρων.

Μὲ βάση τὰ κείμενα αὐτὰ, τὰ ὅποια μᾶς δίνουν πληροφορίες ἀρκετές, ὥστε νὰ μπορούμε νὰ ποῦμε τί γίνεται μέσα στὸ νοῦ τοῦ Σωκράτη ὅταν ἔχουμε μιὰν ἐμφάνιση τοῦ *δαιμονίου*, μπορούμε νὰ εἰμαστε βέβαιοι πῶς κανένα ἀπ' αὐτὰ δὲν ὑπονοεῖ οὔτε μᾶς ἐπιτρέπει κἀν νὰ σκεφτοῦμε, πῶς ἢ ἦταν διαθεθεμένος νὰ δεχτεῖ μιὰν ὑπόδειξη ἀπ' αὐτὴ τὴν πηγὴ, ἂν ἢ συμβουλὴ αὐτὴ ἔρχόταν σέ σύγκρουση μὲ τὸν ἠθικὸ του στοχασμὸ. Βέβαια, ἂν ὁ Σωκράτης γινώριζε πῶς ἢ Χ εἶναι μιὰ ἐντολή που προέρχεται ἀπὸ τὸν ἄπειρα σοφὸ θεό, τοῦτο θὰ ὑπερνωκοῦσε ὅποιοςδήποτε τυχόν λογικὲς ἐπιφυλάξεις θὰ εἶχε σχετικὰ μὲ αὐτήν. Ὅμως αὐτὸ ἀκριβὲς εἶναι πού δὲν γνωρίζεται. Τὸ μόνον που ἔχει εἶναι ὁποιασδήποτε νοητικὲς καταστάσεις που ὑποτίθεται ὅτι προκαλοῦνται ἀπὸ τὸν θεό, τῶν ὁποίων τὴ σημασία ἐναποκαίεται σ' αὐτὸν νὰ καθορι-

σει. Ἄς σκεφτοῦμε, λ.χ., μιὰν ἐντολή σάν ἐκείνη που παίρνει ὁ Ἀβραάμ στὴν *Γένεση* 22: «*Δάβε τὸν υἱόν σου τὸν ἀγαπῶν, ὃν ἠγάπησας, τὸν Ἰσαάκ, καὶ πορεύθητι εἰς τὴν γῆν Μοριά καὶ ἀνεύθυνον αὐτὸν ἐκεῖ εἰς δόκαρπωσην*». Ἐνῶ ὁ Ἀβραάμ μπορούσε νὰ πάρει, καὶ πράγματι πήρε, τὸ ἐπιφανειακὸ περιεχόμενον τοῦ σημείου που δέχτηκε ἀπὸ τὸν Θεό ὡς τὸ πραγματικὸ του νόημα, ὁ Σωκράτης δὲν θὰ μπορούσε νὰ κάνει τὸ ἴδιο. Καὶ ὁ Ἀβραάμ καὶ ὁ Σωκράτης πίστευαν ὅτι ὁ θεός εἶναι ἀγάθος καὶ θελὲ μόνον τὸ καλὸ ὅσων τὸν ὑπηρετοῦν. Καὶ τοῦτο θὰ παρήγε τόσο στὸν Ἀβραάμ ὅσο καὶ στὸν Σωκράτη λόγους γιὰ νὰ ἀμφιβάλουν πῶς ὁ θεός θὰ μπορούσε νὰ δώσει ἐντολή γιὰ κἀντί τόσο προμαχτικὰ ἄδικα, ὅσο ὁ φόνος ἐνὸς ἀθῶου παιδιοῦ. Ὅμως στὴν περίπτωση τοῦ Ἀβραάμ ἡ πίστη ὑπερνωκᾷ τὴ λογικὴ καὶ γι' αὐτὸ τοῦτος ἐγκωμιάζεται ἀπὸ τὸν Κτεκεgaard ὡς ἐνας «ἱερότης τῆς πίστεως». Τοῦτο δὲν συμβαίνει στὴν περίπτωση τοῦ Σωκράτη, ὁ ὁποῖος ζεῖ ἀποφασιστικῶς νὰ δεσμευεῖται ἀπὸ τὸν ἐπιχειρηματολογικὸ λογισμὸ (ΤΙ τοῦ κεφαλαίου 6), κἀντι γιὰ τὸ ὅποιο δὲν ὑπόκειται ἀντιστοιχο στὸν Ἀβραάμ ἢ σέ ὅποιονδήποτε ἄλλο μορφή τῆς Πλάτης Διαθήκης. Ὁ θεός που ὑπηρετεῖ ὁ Σωκράτης ἔχει μόνον τὰ γνωρίσματα που θὰ ἐνέκρινε ὁ ἐλεγκτικὸς λογισμὸς τοῦ Σωκράτη. Ἄν τὸ *δαιμόνιον* εἶνε ποτὲ ἕνα μήνυμα που νὰ ἔρχεται σέ ἀντίθεση μὲ τὸν χαρακτήρα που καθορίζει γιὰ τοὺς θεούς ἡ Σωκρατικὴ λογικὴ, τὸ μήνυμα θὰ αὐτοκαταδικάζεταν ὡς φαντασιοπληξία τοῦ ἴδιου, ἀντὶ νὰ θεωρηθεῖ ὡς ἀληθινὴ ἐντολή προερχόμενη ἀπὸ τὸν θεό του.

Ὅσοφο, στὸ μυαλὸ ὀρισμένων ἀπὸ τοὺς ἀναγνώστες τῆς *Ἀπολογία* παραμένει ἡ ἐντύπωση πῶς ὁ Σωκράτης ἀφῆνε τὸ *σημαῖον* του νὰ ὑπερνωκῆσει μιὰν ἀπόφαση στὴν ὁποία ἔχει φτάσει μὲ λογικὰ μέσα. Ἡ ἐντύπωση αὐτὴ ἔχει διατυπωθεῖ τυπικὰ ὡς θέση ἀπὸ τοὺς φίλους μου Thomas Brickhouse καὶ Nicholas Smith (1989) στὸ βιβλίο τους *Socrates on Trial*, καθὼς ἐπίσης στὴν ἐπιστολὴ τους στὸ *J.L.S.* τῆς 26ης Ἰανουαρίου - 1 Φεβρουαρίου 1990. Γιὰ νὰ ἐπιστηρίξουν τὴν ἀποψη τούς ὅτι ὁ Σωκράτης πρόγινε τὸ ἐπιτρέπει αὐτὸ, παραπέμπουν στὴν *Ἀπολογία* 31D-E. Παράγει ὅμως τὸ χωρίο αὐτὸ πρόγινε ἐνδείξεις που νὰ ὑποστηρίξουν τὴ θέση τους; Τοῦτο ἀσφαλὲς θὰ συνέβαινε, ἂν αὐτὸ που λέγεται ἐκεῖ ἦταν, ὅπως ισχυρίζονται στὴν ἐπιστολὴ τους, πῶς ὁ Σωκράτης εἶχε «ἦδη ἀποφασίσει νὰ ἀσχοληθεῖ μὲ τὴν [πολιτικὴ] δραστηριότητα» καὶ τὸ «σημάδι» ἦθε καὶ ἀντιτάχτηκε στὴν ἀπόφαση αὐτὴ. Τὸ ἴδιο εἶχαν ισχυριστεῖ προηγουμένως στὸ βιβλίο τους: τὸ *δαιμόνιον* ἀντιτάχτηκε «κάθε φορά που εἶχε πάρει τὴν ἀπόφαση νὰ ἀναλάβει πολιτικὴ δραστηριότητα» (1989:168). «τὸν ἐμπόδιζε κάθε φορά που προσέβησε» νὰ μπεῖ στὴν πολιτικὴ (169).

Είναι όμως αυτό που λέγεται στο κείμενο. Αυτό που λέει ο Σωκράτης είναι ότι είχε αποφασίσει να μπει στην πολιτική, πώς είχε καταλάβει στην απόφασή, να το κάνει, και πώς προσπαθήσε να το κάνει; "Όχι. Δεν υπάρχει ούτε μία λέξη που να υποδεικνύει πώς είχε κάνει ό,τιδήποτε απ' αυτά. Το μόνο που λέει είναι ότι το *δημιόνιον* «άντιθεται στην ένασχόλησή μου με την πολιτική» (31D5) και ότι ο ίδιος θεωρεί πώς καλά κάνει που άντιθεται (31D6-E2). "Αν διαβάσουμε προσεκτικά το κείμενο, το μόνο που μάθαίνομε απ' αυτό είναι ότι το *σημαίνον* του άντιθεται στο να μπει αυτός στην πολιτική, και πώς το ίδιο το *λέει* και η πολιτική του. *Σημαίνον* και λογική βρίσκονται σε συμφωνία. Δεν υπάρχει υπερίκηση της μὲν ἀπὸ τὸ δέ.

Πῶς γίνεται λοιπὸν ὁ Brickhouse καὶ ὁ Smith νὰ θεωρῶν τὸ κείμενο αὐτὸ ὡς ἐνδειχὴ γιὰ τὸ άντιθέτο; Ἡ άνάντηση προβάλει με άνοπλιστική σαφήνεια στην έπιστολή τους πρὸς τὸ T.L.S: «τὸ *δαμόνιον* δὲν θά μπορούσε νὰ ἔποτρύνει [τὸν Σωκράτη] ἀπὸ τὴν πολιτικὴ δραστηριότητα παρά μόνον ἀν αὐτὸς εἶχε ἤδη αποφασίσει νὰ ασχοληθεῖ με κάτι τέτοιο.» Τοῦτο εἶναι ἀσφαλῶς λάθος. Σκεφτεῖτε: μοῦ προσφέρουν μιὰ δουλειά ἢ ὅποια θά διαλάσσει τὸ μισθὸ μου, ἀλλά μορεῖ νὰ ἀποδειχτεῖ καταστρεφτικὴ ἀπὸ ἄλλες ἀνάγκες. Περνῶ ξάγρυπνος τὴ νύχτα στριφογυρίζοντας στὸ κρεβάτι μου, ἐνῶ μπροστὰ στὰ μάτια μου χορεύουν τὰ ζῶαφωτὰ τοῦ μεγαλύτερου μισθοῦ. Σηκάνομαι σχεδὸν ἔσπουος νὰ γράψω ἕνα γράμμα με τὸ ὅποιο νὰ ἀποδέχομαι τὴν πρόταση. "Αν εἶχα τὴν τύχη νὰ διαθέτω ἕνα θεϊκὸ σημάδι, πού νὰ φροντίζε τὴν εὐχάια μου, δὲν θά ἦταν τούτη ἡ κατάλληλη στιγμή γι' αὐτὸ νὰ πεῖ τὸ «Μή», παρά νὰ περιμένει ἕως ὅτου «θὰ εἶχα ἤδη αποφασίσει» νὰ δεχτῶ;

Ὁ Σωκράτης θά πρέπει νὰ βρέθηκε συχνὰ στην ἀνάγκη παρόμοιας συμβουλῆς ἀπὸ τὸ *σημαίνον* του. Καθὸς ζῶσε σὲ μιὰ πόλη ὅπου λαίτσιοι γούσε ἢ συμμετοχικὴ δημοκρατία, ἢ ὅποια ἐντρέλλοταν τὸ ἦθος πού ἐπιγραμματα περιγράφει ὁ Περικλῆς στὸν Θουκυδίδη (2.40.2), «ὅποιον δὲν συμπετέχει στὰ πολιτικά, τὸν θεωροῦμε ὄχι ὡς ἀπράγμονα ἀλλά ὡς ἄχρηστο», ὁ Σωκράτης, ἕνας ἄνθρωπος με ἑξαιρετικὰ εὐαίσθητη συνείδηση, θά πρέπει νὰ ἐνοιωθε συχνὰ τύχεις καὶ νὰ εἶχε ἀναρωτηθεῖ ἂν εἶχε δικιο νὰ ἐπιμένει με γαῖδουρινὸ πείσμα στην καρ' ἀρχὴν ἀποχῆ του ἀπὸ τὴν πολιτική, ὅταν ἔβλεπε φοβερά περιστάτικὰ νὰ συμβαίνουν πλάι του, καὶ σὲ περιπτώσεις ἰδιαίτερης ὀξύτητος —ἀ.χ. τὸ πρῶι πού θά ἐρχόταν πρὸς συζήτηση στην Ἐκκλησία του Δήλου τὸ ζήτημα τῆς ἐξόντωσης τῆς Μήλου—θὰ εἶχε φτάσει σχεδὸν στὸ σημείο νὰ κάνει αὐτὸ πού ὡς τότε τὸν εἶχε ἀποτρέψει ἢ συνειδησῆ του. Ἐφτασε ὅμως ποτέ νὰ ἀποφασίσει καὶ νὰ καταλήξει στην ἀπόφασή νὰ τὸ κάνει. Θά τὸ

εἶχε προσπαθήσει, ἂν δὲν εἶχε παρέμβει τὸ *σημαίνον* του; Αὐτὸ εἶναι κάτι πού δὲν τὸ ἔβρουμε, ὅτε θά τὸ μάθουμε ποτέ, ἐφόσον ἐπιμένουμε σὲ αὐτὰ πού μᾶς λένε οἱ μαρτυρίες πού διαθέτουμε, ἂν ἐξακολουθοῦμε νὰ κάνουμε ἱστορία καὶ δὲν τὸ ρίξουμε στην ἱστορικὴ μυθολογιογραφία.

6.2

LBN 533D-536A¹⁴⁹

Τούτη εἶναι μιὰ ἀξιολπρόσεκτη περικοπή, μοναδικὴ ἀνάμεσα στὰ πρόβλημα συγγράμματα τοῦ Πλάτωνα λόγω τῆς πληθῶρος τῶν ποιητικῶν τῆς εἰκόνων: ὁ ποιητής εἶναι ἕνας «μαγνήτης» εἶναι ἕνα ρῶμα «φτερωτὸ» εἶναι μιὰ «μέλισσα» πού ἀποστᾶ γλυκύτητα ἀπὸ μέλιφωτες πηγές (μέ βάση ἕνα λογοπαίγνιο με τῆς λέξεις *μέλι, μέλι, μέλιτα, μέλιφωτων, μέλιφωτων*, 534A-B) εἶναι ὅπως οἱ «βάκχες πού ἀντλοῦν γάλα καὶ μέλι απ' τὰ ποτάμια» (534A). Προκειμένου νὰ μᾶς ἐξηγήσει τί εἶναι ὁ ποιητής, ὁ Πλάτων βάζει τὸν Σωκράτη νὰ μιλάει πρὸς στιγμήν σάν ποιητής. "Ὁμως δὲν τὸν κάνει νὰ ἐγκαταλείπει γι' αὐτὸν τὸν λόγο τὸν συνηθισμένο του ἐλεγκτικὸ ρῶλο. Αὐτὸ πού εἶναι διαφορετικὸ ἐδῶ στην πρακτικὴ τοῦ ἐλέγγου τὸν ὅποιο ἀσκει ὁ Σωκράτης εἶναι τὸ γεγονός ὅτι ἐκθέτει διεξοδικὰ μιὰ προκλητικὴ καὶ ἐνδιαφέρουσα θεωρία πρὶν νὰ τὴν ἀποστηρίξει με ἐπιχειρήματα. Ἡ άντιστροφή αὐτῆς τῆς συνηθισμένης σειράς τῶν πραγμάτων δὲν μειώνει με κανένα τρόπο τὴ σθεναρότητα τῆς ἐλεγκτικῆς του ἐπιχειρηματολογίας, ὅταν φτάνει σ' αὐτὴν. Παρ' ὅσα λέει ὁ Verdenius (1943: 235, «il ne saurait demonter cette conviction») ὁ Σωκράτης μεταχειρίζεται ἰσχυρὰ ἐλεγκτικὰ ἐπιχειρήματα (536D ἐπ.) προκειμένου νὰ ἀνσκευάσει τὸν ἰσχυρισμὸ τοῦ Ἰωνα πὸς αὐτὸς «δὲν ἐπιμελεῖ τὸν Ὀμηρο *κατεχόμενος καὶ μανόμενος*». Καὶ παρά τὴν παρατήρηση τοῦ Wilamowitz (1949: 100) ὅτι στὸν διάλογο αὐτὸν ὁ Σωκράτης κάνει περισσότερο «dozieren» (βιδασκαλία) παρά ἐλεγεο, ὁ Σωκράτης, ἀπὸ τὴ στιγμή πού τελειώνει τὴν ἐκθεση τῆς θεωρίας του γιὰ τὴν «κατοχή» (533D-535A καὶ 535E-536D), εἶναι τόσο ἐπίμονος καὶ ἐπιδέξιος στὶς ἐρωτήσεις του καὶ στὰ ἐπιχειρήματά του στὸν Ἰωνα ὅσο καὶ σὲ ὅποιοδήποτε ἄλλον ἀπὸ τοῦς Σωκρατικούς διαλόγους τοῦ Πλάτωνα.

Μαζι με αὐτὴ τὴν περικοπή θά ἔπρεπε νὰ διαβάσουμε τὴν ἄπολ. 22B-C (= T10 στὸν κεφ. 6) πού ἀποτελεῖ ἕνα πολῦτιμο παράλληλο, ἐπειδὴ

149. B1. κεφ. 6, σ. 255.